

ACC. N.R M. 13463: 1-14.

Landskap: Gästrikland Upptecknare: Joh. Ljögqvist, Hultsjö
Härad: Västra Berättare: " "
Socken: Hultsjö X Berättarens yrke: Målaremejstare
Uppteckningsår: 1954 Född år 1883 i Hultsjö

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Allmogens sittmöbler. s. 1-14.
(sid. 14 teckn.)

LUF 94.

* Del av sid. 12 - 13 gäller Söderåsens om-
Västra del

Skriv endast på denna sida

ACC. N.R M. 13463:1.

L.U.F. 94

ALLMOGENS SITTMÖBLER.

BÄNKAR.....Att bänkar förekom i hemmen förr i tiden var nog ganska allmänt såsom sittplatser i sina stugor, och utav dessa bänkar fanns på min trakt åtminstone två typer, den ena var väggfast medan den andra typen var en lång bräda vari två fötter i varje ända vore inborrade, och blevo därigenom flyttbara, dessa bänkar användes vanligen till sittplatser vid matbordet, de längre bänkarna användes vanligen för matbordets längsider, vidare fanns det småbänkar vilka användes för barnen samt även för fruntimmen. I de flästa stugorna förr i tiden eller rättare omkring mitten av 1800 talet fanns som regel ett s.k. slagbord såsom högtidsbord, och om det kom främmande till gården eller stugan slogs slagbordets båda lämmar upp, och en av de flyttbara bänkarna flyttades framför bordet vilket för det mesta var placerat framför gavelfönstret, på denna bänken placerades alltid de främmande gästerna, husfolket satte sig sedan runt bordet på kortare bänkar, samt på långbänken mitt emot de främmande, barn och tjänstefolk fick sitta vid den under vardagslag vanliga mattavlan, en bred skiva med inborrade fyra fötter en fot i varje hörn på själva mattavlan.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Luf 94

/

ACC. NR M. 13463:2.

FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

Atminstone var det så i mitt hem på 1870 talet, enligt vad min mor har berättat för mig och jag anser att detta är ganska säkert ty hon är född 1860 och om hon lever till den 20 jan. 1955 blir hon 95 år.

Ja detta endast innom parentes sagt. Att något s.k. "högsäte förekommit" har jag ej hört något berättas om. Vidare fanns även s.k. fyllda bänkar vilka man kunde ligga i dessa varo hopslagna av bräder och varo av två slag, men båda hade ett gemensamt namn "Fällbänkar" den större fingo barnen ha till liggplats om nätterna medan ett trälock lades på om dagarna och tjänstgjorde då som sittplats, den andra var en mindre typ omkring 1,30 meter lång, och omkring 0,30 meter bred och något djupare, även på denna "fällbänk" var lock, i denna bänk fanns inte rum för någon liggplats, utan fick tjänstgöra som något slags skafferi, vari alla matrester nedsattes efter måltiderna för att till ett annat mål använda dessa matrester därfor har sådan mat på min trakt fått namnet "Bänkavälling" men den fick i alla fall tjänstgöra som sittplats om dagarna. En sådan gammal "Fällbänk" utav den större typen finns hos Fru Frida Andersson Nässja Hultsjö. Och en av de mindre finns hos Hemmansägare Hugo Johansson Holm Hultsjö.

2

Såg en gång under min barndom hos en gammal gumma i Biskopsberg Hultsjö. En bänk som var placerad i hörnet bakom den stora öppna spisen. En bänk och ovanför denna var en pinne uppsatt från spishyllan med den andra ändan inborrad i vägghörnet, varpå några hönor sutto, bänken var troligen avsedd för att samla upp djurens träck på. Denna gamla gumma hette Lisa Magnusson ("Massalisa") detta var omkring 1888 tillkom eller 1889. När tiden för annan möblering kan jag ej med bestämd säkerhet säga, men att bänkarnas bruk höll i sig till fram på 1900-talet kan jag bestämt säga, ty omkring 1915 fanns bänkar i köket på ett herrsäte som heter Björnskog i Hultsjö, dåvarande ägaren hette Karl Svensson men är död för ett 30-tal år sen, och den nuvarande Godsägaren heter Albert Gustavsson, fast numera finns ej några bänkar där.

PALLAR.

Pallar av olika slag finns ännu kvar av olika typer både s.k. finare och sämre, den bästresorten kallas för "Braspallar" och varierar mycket till material och utseende, en del är tillverkade av en rätt stor rund plankskiva ovanpå stoppad med starrkö och sedan överklädd med något vackert tyg, ofta är dessa pallar försegga med tre fötter.

ACC. N.R M. 13463:4.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

4

Vidare fanns en annan sort "Braspallar" dessa voro avlänga och omkring 60 c,m, långa samt omkring 30 c,m, breda ,med ett litet styre vid vardera ändan vilket även bildade fyra fötter,höjden var okring 50. a 60 c,m, dessa pallar ansågs vara av finare sort och var vanligen stoppade med svinhår,men det fanns även ostoppade sådana pallar var i regel bara målade,en av de härovan beskrivna stoppade pallarna finns förnärvarande hos arrendator Holm Björnskog,men användes endast som kurositet.Pallar med naturvuxna ben fanns ganska ofta,och hade endast två självvuxna ben,dessa pallar klyvdes vanligen ut av en större stock på så sätt att man fick två ben i halvan och det tredje benet fick borras dit,ty vanligen voro de trebenta,men att sådana skulle ha använts till bruk innomhus har jag sldrig hört talas om,utan de användes alltid i ladugården vid mjölkning.Några sängpallar har jag ej sett,men däremot fanns det brudpallar och dessa voro ganska låga omkring 25a 30 c,m, höga,samt omkring 15 c,mbreda och hade en längd av omkring 80 c,m, samt stoppade ovanpå,men det fanns ochså brudpallar som endast var på översidan överklädda med tyg,vidare till-

ACC. N.R M. 13463:5.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

verkades pallar för de små barnen, och denna sed förekommer ännu på min trakt. Pallar med tre ben förekom ofta, och höll i sig ända fram på 1900 talet dessa pallar var vanligen en svarvad rund sits vari STOLAP sörö inborrade tre styck fötten, för det mästa upptäljda av granstör- ar, en del av dessa pallar varo ursvarvade i sitsen, och kallades för "Trefotapallar" numera finns de endast i fornminnesstugor och museer. STOKAR. Stolar förekom alltid samtidigt med pallarna, och dessa sto- lar varierade i fråga om form och utseende den ena typen var som sy- nes av skiss 1 var överstycket vanligen av självväxet trästycke ofta av en fufugren vilken täldes till med en bandkniv, sitsen var halv- rund, men om dessa stolar användes samtidigt med de väggfasta bänkar- na kan jag ej upplysa om, men av allt att döma vill det allt synas så som att dessa stolar och väggfasta bänkar användes samtidigt. Vidare fanns ännu en stol av samma typ som skiss 1 men var så inrättad att den var så att säga dubbel, men på mitten av sitsen var vanligen två a tre gångjärn ditsatta så att när den slogs ut bildade stolen en rund skiva varvid överstycket fick tjänstgöra som fot se Fig. 2. En sådan stol finns i Hembygdsstugan i Hultsjö. Vilka rum som särskilt

5

eller tidigast fingo stolar kan jag ej upplysa om, men efter vad jag har hört berättas var det den s.k. nattstugan vilken vanligtvis var högtidsrum eller om man så vill gästrum, mycket ofta fanns det större kistor i detta rummet ty några moderna linneskåp fanns ju inte utan allehanda husgeråd förvarades alltid i kistor såsom silver och dyl. De figurerade stolarna användes alltid i vardagslag, de bättre stolarna s.k. brädstolarna se Fig. 111. dessa stolar kunde variera beroende på de olika snickarna, men formen var i stort sett lika, och användes vanligen vid större kalas såsom begravnningar o, dyl, såg sådaha i min barndom i en gård som hette Gränö i Hultsjö, men även dessa stolar äro numera i mån det finns några, endast museisaker. Att teckna någon plan för huru stolar och bänkar voro placerade i rummet kan jag ej på grund av att alla gamla byggnader äro nedrivna och ersatta med nyare typer, och de gamla som kunnat berätta något av vikt äro för länge sedan döda, så vad som nu finns är endst bara litet fragment efter den gamla tiden, och inte kan jag upplysa hur många stolar av varje sort som kunde finnas i ett hem. Att det skulle finnits vissa stolar för

6

7

både för farföräldrar,husfader,husmor, samt för prästen klockarn och andra bättre personer det har jag hört talas om,men huru dana de säg ut har jag ej kunnat få reda på.Stolar med armstöd har jag ej hört talas om andra än dem som i figurerna 1 och 2 visar det vill säga att den krokiga överstycket fick tjänstgöra som armstöd,en del av stolarna vilken fig.3 visar hade ofta tre tvärslår på ryggstycket ofta något svängda åt baksidan.Benämningarna Kullerstol,nattstol, brudstol,har jag inte hört talas om på annat sätt än i sammanhang med giftermål,ty då sades förr att ungmön trätt i brudstol när hon gifte sig,likaså har det varit med talet om "domarestol"om det till ex, var någon särskilt bastant eller grov stol sade man att det är en riktig "domarestol" och det talet är på sina håll i behåll,och även på min trakt kan man få höra det uttrycket.

Så många utav de äldre stoltyperna har jag så långt jag kunnat här- ovan beskrivit. Att stolar med kalmsits förekommit på min trakt har jag hört berättas om,men det var bara själva sitsen som var stoppad ned med halm,och halmen var då stoppad direkt på bräden och så överklädd

8

des det hela med någon grov linneväv vilken spikades fast vid sitsens yttersidor. Ivanliga fall tillverkades stolarna av björk, men det var inget som hindrade att stolar tillverkades av andra träslag.

Någon ytbehandling förekom inte utan man malade stolarna vanligtvis i någon brun färg, på senare delen av 1800 talet förekom nog att en del särskilt s.k. bättre stolar någon gång polerades men i träets färg, vilka stolar även kunde förses med några skulpturer på ryggstödet, ryggstödet förekom i ganska många variationer beroende på snickarens skicklighet och fantasi, till de s.k. bättre stolarna hör fig. 4 ty vanligtvis voro dessa tillverkade av björk eller något annat bättre träslag, en annanstol av samma typ var tillverkad med raka ryggstöd med något rundad toppstycke se överdelen på fig. 3 med endast ned en något bredare mittelbräda från toppstycket till sitsen, ofta var denna dekorerad med ett hjärta på mitten, men några motiv från biblen har jag ej hört talas om.

SÄRSKILDA STOLTYPER.

Såg i min barndom i Hultsjö prästgård hos en kyrkoherde Moberger en

ACC. N.R M. 13463:9.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

9

en trebent stol, sitsen triangelformad med ett ben i spetsen samt två i ytterkanten men hur stor själva sitsen var har jag glömt men till ryggstycke var endast en bräda, men hur hög och bred den var kan jag icke ge någon upplysning om på grund av att det är så länge sen, numera finns ingen sådan stol i min trakt mig veterligt.

På min trakt har aldrig funnits några laggade stolar möjligent har det funnits för ganska länge sedan en urholkad trästam som kunnat ha tjänstgjort som stol, men enligt min egen åsikt fick den närmast tjänstgjöra som guggekubb när husfadern eller husmodern späntade stickor för tändningen i spisen, och ett ordspråk har varit gängse på min trakt att på huggekubben skulle den objudne sitta vid event, bjudningar och kalas. Stolar med en liten låda under sitsen vari en del saker förvarades förekom ganska allmänt på min trakt, och under min barndom på 1880 talet fanns en sådan stol i mitt hem, och lådan drogs ut framifrån, men vad som förvarades i den kan jag ej ge någon upplysning om, och inte vet jag var sådana stolar kallades.

De stolar som kunde användas som bord har jag härovan redan beskrivit, och hänvisar till fig 2 med tillägg av att en del av dessa stolar

hade bara som ryggstöd en berd bräda som när stolen slögs ut tjänst-
gjorde som fot, i uppslaget tillstånd som ryggstöd, vad gångjärn o dyl. 10
beträffande dessa stolar har jag förut härovan beskrivit, enligt närm-
slutna fig. Gungstolar förekom endast hos s.k. fornämre familjer,
men mot mitten av 1800 talet kommo de i bruk mera allmänt, dessa sto-
lar hade föer det mästa sex fötter tre på var sida vilka voro fastsatta
i sitsen samt i nedre ändah insatta i två s.k. åsar vilka voro mer-
eller mindre svängda ryggstycket var försett med 5a6 lodräta gäende
täljda pinnar vilka i överändan voro fastsatta i det rätt breda topp-
stycket, i nedra ändan fastsatta i stolsitsen som var ganske stor
tilltagen, men minskades något dels mot ryggstycket och dels mot fram-
ändan, dessa stolar voro hos den vanliga allmogen vanligen trävita
hos de s.k. herrskapsfolken målades de vanligen i någon slags all-
mogefärg med en del blommor i såväl sits som toppstycke. Fötterna
som vanligen voro svarvade voro guldbronserade i fasonerna samt lik-
som pinnarna i ryggstycket vitrandade.

X YNGRE STOLTYPER. Till de yngre stoltyperna kan gungstolarna med

ACC. N:R M. 13463://.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

//

fjädrar räknas, ty dessa utkom på min trakt omkring slutet av 1800 talet och kallades på min trakt för Amerikanska stolar, varifrån det namnet kom kan jag ej ge någon upplysning om, och något tidigare utkom en sorts pinnstolar med sits flätad av rotting, stolen i övrigt såg likadan ut som våra nutida pinnstolar, och ryggstycket hade 6 a 7 pinnar, med de två yttersta med litet fasoner dels uppe vid toppstycket och litet större fasoner nere vid sitsen, pinnarna voro alltid svarvade, och sitsen var dels rund, och dels oval litet bredare utåt, och träslaget var vanligtvis av björk, en del av pinnstolarna målades eller som det kallades "ådrades" med oljefärg och fernissades, medan stolar av mera prima träd polerades i färg med träets fast någon gång något mörkare. Stoppade och klädda stolar kom allmänt i bruk i slutet av 1800 talet.

TILLVERKNING.

De allra äldsta stolarna tillverkades av snickare på orten, pinnstolarna däremot började tillverkas på fabriker, och kom även ut som marknadsvaror. Omkring 1860 och 1870 talet fanns på min trakt sär-

X |

ACC. N.R M. 13463:12.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

12

skilt två mycket anlitade möbelsnickare, den ene hette Sven Dahl och
boade i Holma Hultsjö, den anden bodde i Frismäs Skepperstad och het-
te Ernst Thelander, båda dessa snickare ägnade sig åt både stolmake-
ri och möbelsnickeri, båda voro mycket skickliga i sitt arbete, Sven
Dahl satte alltid sin signatur S.D.l. på sina alster, Thelander där-
emot skrev alltid hela sitt namn samt datum på baksidan på sina sto-
lar och möbler.

På slutet av 1800 talet började pinnstolsfabriker anläggas litet var-
stans, en särskild socken som på den tiden anlade många fastän små
fabriker var Svenarum, ty här anlades fabriker I Valkö och Hagafors
samt Långö. Vidare startades en fabrik i Bodafors i Sandsjö socken,
i dessa fabriker tillverkades inte endast bara pinnstolar utan även
gungstolar med medar tillverkades, och priset på dessa gungstolar var
omkring 10 kronor styck, målade svarta med en del blommor lagda i guld
och silverbrons i sits och toppstycke, priset på pinnstolar var för
målade med blommor på sits och toppstycke omkring 1 krona pr tyck
de polerade ställde sig något dyrare, detta var omkring 1905 o 1906.

ACC. N:R M. 13463:3,

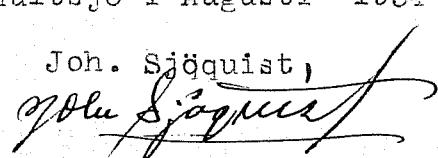
FOLKLIVS-
ARKIVET
LUND

13

och gäller Hagafors i Svärnarum där undertecknad tjänstgjorde som malare i några år. Fabrikören hette då Johan Vilhelm Thunander. Målningen på en gungstol kostade då 5 kronor, och på en pinnstol 50 öre, hur mycket polerarna hade har jag glömt men det var nog samma arbetslön för de som polerade pinnstolarna. Gungstolarna dock polerades inte utan på beställning. I övrigt fanns på slutet av 1800 talet en liten smäföretag som tillverkade pinnstolar, en sådan fanns i Skepperstad och ägdes av en person som hette Klar, men han polerade inte ty den komsten kunde han inte, utan hans stolar endast malades och de ansågs vara av bättre kvalitet än fabriksstolarna, och Klars stolar vero mycket efterfrågade, och han hade fullt upp med sin tillverkning, och det kan i detta sammanhang tilläggas att hans hustru fick dra svarven medan gubben själv svarvade, men numera är den lilla verkstan för länge sen utjämnad med marken.

XIII Lönåsa Hultsjö i Augusti 1954

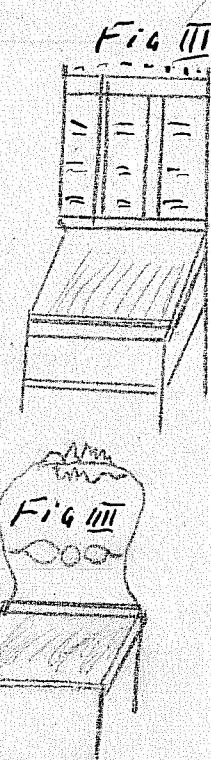
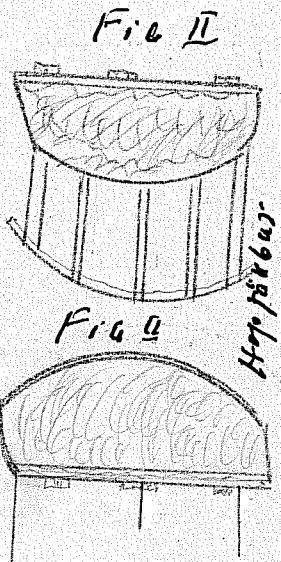
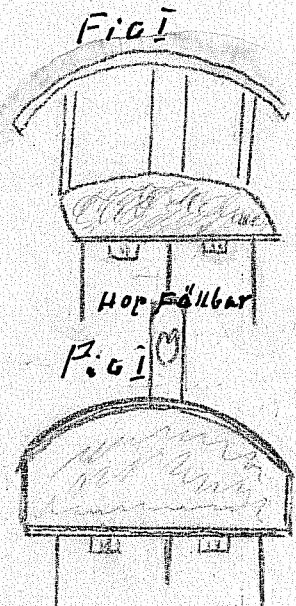
Joh. Sjöquist,

ACC. N.R M. 13463:14.

LUNDS UNIV.
FOLKMINNES-
ARKIV

14

Ritats med
anilinpenna!

Joh Sjögren

VIII